

Değerlendirmesini yaptığımız eserin en önemli taraflarından biri de, 93 Harbi Osmanlı askerlerine Rusya'da uygulanan koşulların diğer Rus-Türk muharebeleri sonucunda Ruslara esir düşen Osmanlıların durumu ile daima kıyaslanmasıdır. Bu tür kıyaslamalar ancak konuyu çok derin araştıran uzmanlar tarafından yapılabilir, şübhesiz, Vitaliy Poznahirev, bastırıldığı kitap ve makaleleri, sunduğu tebliğleriyle bu alanda ciddi bir araştırmacı olduğunu kanıtlamıştır. Osmanlı esirleri konusunda Türkiye, Ermenistan, Gürcistan, Bulgaristan, Romanya, Moldova, Sırbistan, Belarus, Ukrayna ve diğer ülkelerin arşivleri daha araştırılmamış durumda olduğunu belirten V. Poznahirev ileride de bu tür ilmî çalışmalarını devam ettireceğini ummaktayım.

Alfina Sibgatullina

Rusya Bilimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü, Moskova.

Johann Petitjean,

L'intelligence des choses. Une histoire de l'information entre Italie et Méditerranée (XVIe-XVIIe siècles),

Rome: École française de Rome, 2013, 520 s., 978-272-8309-64-1

Yazarın doktora tezinden türettiği bu kitap, son yıllarda yeni yaklaşım ve sorunsallarla yeniden ilgi odağı haline gelen Akdeniz tarihçiliğine eklemlenmekle birlikte, Yeni Çağ'da bilgi edinme, işleme ve yayma, kısaca bil-dir-işim (*information*) çalışmalarına değerli bir katkı sağlıyor. Petitjean'ın başat varsayımı, XVI. yüzyılda Papalık ve Venedik Cumhuriyeti'ninkiler başta olmak üzere İtalyan devletlerinin kançilaryalarının sonraki yüzyıllarda yazılı basının kamusalılığı ve kamuoyunu icat edeceği kültür devrimine bir bakıma önyak olmuş olmaları. Yazara göre kançilaryalar, istihbari bilginin üretimi ve aktarımını biçimlendirip çeşitlendirmeleriyle, mukim elçiliklerin kurulmasıyla yeniden biçimlenen diplomasinin işleyişini de dönüştürmüş oluyorlar.

Bu tanıtım yazısında yazarın geliştirdiği çetrefil sorunsalın Osmanlı tarihiyle ilintisini vurgulayacağım ve bu pek de zor olmayacak; zira yazarın kaynaklarının,

dolayısıyla örnekleminin, önemli kısmı Papalık ve özellikle Venedik Cumhuriyeti kançilaryalarının Osmanlı İmparatorluğu üzerine topladıkları, işledikleri ve gerek gördükleri ölçüde yaydıkları, ağırlıklı olarak askeri ve idari içerikli ve de İstanbul merkezli *dispaccilerden* devşirdikleri elden dağıtılan bültenlerdeki (*avvisi*) bilgiler.¹ Kıbrıs Savaşı'nın (1570-1573) ön, Girit Savaşı'nın (1645-1669) da kitabın son zamandizimsel sınırı olarak belirlenmiş olması, yazarın bil-dir-işimin oluşum çağında Osmanlı İmparatorluğu'nun, kitap boyunca edilgen konumda kalsa bile, ne denli önemli olduğunu vurgulama gereksiniminden kaynaklanmış olmalı.

Kitabın ilk kısmı, Yeni Çağ'da bildirişimin siyaset sosyolojisi, kültür antropolojisi ve bilişsel bilimler çerçevesinde sorunsallaştırılıp kurgulanmasına hasredilmiş (s. 17-245). Kıbrıs Savaşı sırasında müttefikler arasındaki haberleşme stratejileri üzerinden süregiden yarış ve özellikle Venedik Cumhuriyeti'nin savaş başlamazdan önceki önlem alma biçimlerinin anlatıldığı uzun bölüm (s. 247-310), kitabın en dikkat çekici kısımlarından biri. Malta Kuşatması'nın peşisıra Osmanlı donanmasının bir sonraki hamlesinin niceliği ve niteliği sorusu hem Batı Akdeniz, hem de Osmanlı kaynaklı – ki bu sonuncu, Osmanlı idaresinin dezenformasyon becerisi olarak da okunabilir– bir istihbari haber, dolayısıyla da spekülasyon ve tahmin furyası oluşturuyor. Yazara göre, kendi bil-dir-işim yetilerine fazlasıyla güvenen Venedik erkânı, savunma stratejisini belirlerken, gayrı-resmi haber kaynaklarına pek itibar etmeyip kendi haber kaynaklarına olağandan fazla güveniyor. Aynı zamanda Doğu Akdeniz mıntıkası istihbarat kordinatörü olan baylosun, pek de sürpriz olmayan bir biçimde, savaş ilanının ardından sarayında zorunlu ikameti yüzünden bu işlevini enikonu yitirmesiyle, Venedik aynı zamanda bir “enformasyon savaşı” olan mücadeleyi veri işleme aşamasına gelmeden kaybediyor. Ulusşırı kitlesel kutlamaların belki de dünyada ilk örneği olan, İnebahtı Savaşı'nın ardından Batı Akdeniz ve onun kuzeyindeki Avrupada gerçekleştirilen zafer şenliklerini de inceleyen Petitjean, bildirişsel bilgiyle kamusalığın ve kamuoyu oluşturmanın bir daha ayrılmayacak şekilde iç içe geçtiğini gösteriyor.

1 Her ne kadar yazarın konusunun dışında kalsa da, düzenli bir üretim ve dolaşım nesnesi olan *avvisi* ve bunların Akdeniz'in kuzeyindeki türevleri, Osmanlı topraklarının ötesinde kalan Avrupa'daki Osmanlı imgesinin evriminde, biteviye önemleri vurgulanan kitaplar ve pamfletler kadar etkili olduklarını anımsatalım. Krş. Mustafa Soykut, *Papalık ve Venedik Belgelerinde Avrupa'nın Birliği ve Osmanlı Devleti* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007).

Doğu Akdeniz'deki görece uzun barışı (1573-1645) ele alırken Petitjean, Dubrovnik Cumhuriyeti örneğine odaklanıyor. Bu haraçgüzar cumhuriyetin aynı zamanda ne denli işgüzar bir haber acentası olduğu ayrıntısıyla bilinse de, Dubrovnik Cumhuriyeti'nin müstear adı olma olasılığı oldukça kuvvetli olan gizemli Lucio Pisone'nin kimliği ve etkinliklerine mercek tutan yazar, bu her zaman merak uyandıran konuya kendi bakışını sunmuş oluyor (s. 311-380).

Uzun Girit Savaşı ise (s. 381-427), hem Venedik Cumhuriyeti'nin bil-dirişim araç ve yetilerini iyiden iyiye geliştirdiği hem de haber, veri ve bilgi kaynaklarının Akdeniz'de çok yaygınlaştığı XVII. yüzyıl ortalarında patlak veriyor. Savaşın başında, 1570 savaşında olduğu gibi, İstanbul merkezli haber alma ve üretme imkânını yitiren Venedik Cumhuriyeti, yazara göre, bu kez, bildirişim düzleminde eski yanlışlarını yinelemiyor. Çokçeşitli askeri ve idari haber kaynaklarını başarıyla işlemekle kalmayıp müttefiklerinin ve dolayısıyla sağlam haber kaynaklarının, sayısını da artırıyor. Yaygın şekilde tedavülde olan gazeteler aracılığıyla kamuoyu oluşturup yalnızca İtalya'dan değil başka yörelerden de asker, para ve ilgi toplamayı başarıyor. Böylelikle Osmanlı ordusuyla birden fazla cephe (Girit ve çevresi, Dalmaçya, İyonya ve Ege Adaları) sürdürdüğü savaşta direnme yeteneğini arttırıyor. Belki bunlardan da önemlisi, 1669'da Venedik Cumhuriyeti savaşı yitirdiğinde, adanın hepten elden çıkışı, haber düzleminde ve özellikle gazetelerde, neredeyse gündelik, sıradan ve yavan bir olay, hatta oluntu olarak belirip gözden kayboluveriyor. Başka türlü söylersek, Uzun Girit Savaşı sansasyonelliğini yitirip bir anda gündemden düşüyor. Velhasıl, yazar bu sürecin tamamını "bir multimedya savaşı" olarak nitelemekle de gayet yerinde bir saptama yapmış oluyor.

Bu kitabın, diplomasi-siyaset tarihi alanını siyaset sosyolojisi, kültür antropolojisi ve bilişsel bilimlerle çok verimli bir alış-veriş içine soktuğu ve Yeni Çağ'da bildirişim çalışmalarında yeni bir bilgi düzey ve düzlemi oluşturduğunu iddia etmekle aşırıya kaçılmış olunmayacağını düşünüyorum.

Güneş Işıksel

İstanbul Medeniyet Üniversitesi